

УДК: 343.85:343.352(497.7)
347.96/99:343.352(497.7)

БОРБА ПРОТИВ КОРУПЦИЈАТА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Стојановска, Маринела

Студент на втор циклус на студии, Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип

marinela.207665@student.ugd.edu.mk

Апстракт

Овој труд со наслов *Борба против корупцијата во Република Северна Македонија* го опфаќа проблемот со корупцијата и начините во борбата против неа.

На почетокот од овој труд се презентира етимолошкото значење на поимот корупција, како и историскиот развој на корупцијата. Во понатамошното излагање се претставува поделбата на корупцијата, но се објаснува и секој вид на корупција.

Потоа, се осврнуваме на судството во нашата држава, како и застапеноста на корупцијата во него. Со податоци од направени истражувања и анкети ги потврдуваме изнесените аргументи. На крајот ја согледуваме улогата на граѓанските организации и нивните механизми во борбата со корупцијата.

Клучни зборови: *корупција, закон, граѓански здруженија, коруптивни практики, поткуп.*

UDK: 343.85:343.352(497.7)
347.96/99:343.352(497.7)

FIGHT AGAINST CORRUPTION IN THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA

Stojanovska Marinela

Student of second cycle, Faculty of Law, University Goce Delcev, Stip

marinela.207665@student.ugd.edu.mk

Abstract

This paper entitled *Fight against corruption in the Republic of North Macedonia* covers the problem of corruption and ways to fight it. At the beginning of this paper, the etymological meaning of the term corruption is presented, as well as the historical development of corruption. In the further presentation, the division of corruption is presented, but each type of corruption is also explained. Then, we refer to the judiciary in our country, as well as the representation of corruption in it. We confirm the presented arguments with data from conducted research and surveys. In the end, we see the role of civil society organizations and their mechanisms in the fight against corruption.

Keywords: *corruption, law, civil associations, corrupt practices, bribery*

Вовед

Корупцијата се манифестира низ разни форми. Од овие причини, корупцијата претставува многу комплициран проблем што нужно бара од земјите и од меѓународната заедница во целина да изградат подобри и поефикасни методи и инструменти за нејзино сузбивање.

Корупцијата како појава е позната уште од најраните почетоци на човековите заедници. Корупцијата преставувала проблем и кај античките Хелени, Македонци, Илири, Римјани, во древниот Египет. Таа е присутна дури и кај најпримитивните племиња. Кај нив се појавува во вид на посебни услуги и дарови кои припадниците на племињата ги давале на племенскиот водач, а за возврат добивале подобра положба во заедницата и други услуги значајни за нив. Корупцијата е присутна и кај Старите Грци. Поткупувањето на атинскиот државник и оратор Демостен од страна на Херпалос (благородник од кралството на Александар III) кој пребегал во Атина со огромна сума на сребро го означува почетокот на размислувањето како да се справи Атина со корупцијата. Херпалос бил затворен, но Демостен го организирал и помогнал неговото бегство од затворот, а за возврат тој и неговите соработници се здобиле со половина од сумата на сребро која што дотогаш ја поседувал Херпалос. Демостен и неговите соработници биле обвинети и осудени за примање на поткуп и овозможување на бегството на Херпалос.

1. Феноменолошки карактеристики на корупцијата

1.1 Видови на корупција

Една од најпознатата поделба на корупцијата е на: **внатрешно-надворешна, индивидуална, институционална, материјална, политичка и психичка**. Во овој контекст се среќава и поделбата на: **систематска-индивидуална, политичка корупција, голема и мала корупција, легална и морална** (Кошевалиска, Максимова, 2018: 67).

Во пракса најчесто се среќава **надворешната (екстерната корупција)** која се карактеризира со плаќање за извршување или неизвршување на службените задачи, односно давање на подароци на лица кои се наоѓаат на значајни позиции во општеството. Под **внатрешната корупција** се карактеризираат активностите на подредените службеници (мито, давање на подароци) со цел стекнување на некаква корист или привилегии кај надредениот. (Кошевалиска, Максимова, 2018: 67) **Индивидуалната корупција** е насекаде околу нас и присутна е во секој дел од општеството (здравство, образование, судство и друго). Оваа активност е дискретна бидејќи учествуваат само две лица и постои кривична одговорност кај двајцата учесници кои даваат и примаат подароци или некоја друга корист. (Кошевалиска, Максимова, 2018:67) **Институционалната корупција** претставува облик на (недопуштено) поведение што се состои во злоупотреба на положбата во рамки на институцијата, така што тоа влијае врз институционалните процеси и постапки, како што се службите за примена на законот, како и врз правосудните органи. (Здравков, 2015:34) **Политичка корупција** има негативно влијание врз економскиот развој на општеството. Наместо конкуренција и ефикасност на пазарот, таа го развива принципот за успешност на субјектите кои се подготвени да платат повеќе за услугите на јавните институции. (Здравков, 2015:33) Политичка корупција е кога законите и прописите се злоупотребуваат од страна на владетелите кои ги прилагодуваат за да одговараат на нивните интереси. Политичката корупција може да се сретне и низ следниве поделби: исплати и мито, пренасочување на средства и проневера, уцена и изнудување и преференцијален третман (Кошевалиска, Максимова, 2018:68). **Голема корупција** е корупција на високо ниво или „**големата**“ **корупција** (grand, висока) се случува на највисоките нивоа на јавната сфера каде што се формулираат политиките и правилата (Кошевалиска, Максимова, 2018:68). **Ситна, мала, бирократска корупција** евидентно од нејзиниот назив, постои тогаш кога е корумпиран бирократот. Или, поинаку кажано, бирократска корупција постои во оние случаи кога интеракцијата се одвива помеѓу јавноста (граѓанинот, правното лице) и бирократот. Како бирократ, во таа конотација, можеме да ги земеме сите лица кои потпаѓаат под режимот на Законот за

административни службеници⁵, но и сите други лица кои, во суштина, извршуваат административни работи во органите од јавниот сектор, а притоа не потпаѓаат под режимот на овој пропис. Сепак, овде треба да се земе предвид дека во јавниот сектор постојат и други категории на вработени, прецизирани во Законот за вработени во јавниот сектор⁶: лица со посебни овластувања (вработени во институциите на јавниот сектор од областа на безбедноста, одбраната и разузнавањето заради извршување на посебни овластувања), даватели на јавни услуги (лица вработени во здравство (медицински персонал), образование и науката (професори, соработници, научни советници во научните институти) (Давитковски, Лажетиќ, Павловска-Данева, Илиќ-Димоски, Битраков, 2020: 30 – 31).

Легалната (правна) корупција обезбедува јасна разлика меѓу она што во пракса претставува корумпирана активност, а што не. Ако чинот на службеникот е забранет со закони утврдени од страна на власта, тогаш истиот тој чин е корумпиран, доколку не е забрането, не е корумпиран, дури и ако сам по себе е навредлив или неетичен.

Како најчести примери за постоење акти на корупција, при вршењето на јавни функции, се наведуваат: продажба на дискрециските овластувања, остварување соодветен процент од склучени договори со владата од страна на службени лица, а плаќањето се врши на сметки отворени во странски банки, добивање извесни бенефиции (стипендии за меѓународни универзитети и сл., како погодност за одредени службени лица, т.е. членови на нивното семејство), изнудување средства, од страна на полициските службеници заради остварување лична корист преку закани за сообраќајни казни доколку не се исплати определена сума (чијшто износ најчесто е незначително помал од казната предвидена за соодветниот прекршок) и друго (Кошевалиска, Максимова, 2018:68 - 69).

2. Поделба на корупцијата во зависност од позицијата на сторителите

Во зависност од тоа која функција ја имаат во хиерархиската поставеност на државната и на јавната администрација оние кои се сторители на коруптивни активности, како и од големината на штетата и општествената опасност што може да биде предизвикана, се разликуваат следните типови корупција:

• Висока корупција

Онаа во која се вклучени највисоко рангирани позиционирани функционери и/или политичари кои злоупотребуваат поголем износ пари и/или влијание. Нивната позиција е таква што може да носат одлуки за сите граѓани, па така нивното корумпирано работење носи најголема штета.

• Средна корупција

Лоцирана кај средниот слој во државната хиерархија, што значи кај сите службеници кои се извршители и треба да спроведуваат одлуки донесени од повисоко работно ниво.

• Ниска корупција

Се одвива помеѓу најниските слоеви на администрацијата (јавни службеници, полицајци, здравствени, образовни, судски, царински, општински, шалтерски работници и др.). (Илиеска, Бабаноски, Јаневска – Делева, 2020:10 – 11)

3. Поделба на корупцијата согласно казнивоста

⁵ Законот за административни службеници⁵ „Службен весник“ бр. 27/2014, 199/2014, 48/2015, 154/2015, 5/2016, 142/2016 и 11/2018 и „Службен весник“ бр. 275/2019 и бр. 14/2020

⁶ Законот за вработени во јавниот сектор „Службен весник“ бр. 27/2014, 199/2014, 27/2016, 35/2018 и 198/2018 и „Службен весник“ бр. 143/2019 и бр. 14/2020

За да знаеме за кој вид корупција се работи, зависи од повеќе фактори: од тоа кој сè е вклучен во корупцијата, дали се работи за висок функционер или службеник од пониско работно место, колкав е износот на материјалната и нематеријалната корист, колкава штета е нанесена, кој е оштетен, какво е долгорочното влијание итн. (Илиеска, Бабаноски, Јаневска – Делева, 2020:10 – 11). Согласно ова прифатена е поделбата на корупцијата на:

- **„Црна“ корупција**

Криминална корупција која опфаќа повеќе криминални активности за кои надлежните судови изрекуваат судски пресуди, а на сторителите им изрекуваат кривични казни (Илиеска, Бабаноски, Јаневска – Делева, 2020:12).

- **„Сива“ корупција**

Прекршочна корупција, тука влегуваат: непотизмот, кронизмот и политичката патронажа (Илиеска, Бабаноски, Јаневска – Делева, 2020:12).

- **„Бела“ корупција**

Правно не се казнува, но морално не е оправдана, ги подразбира оние коруптивни однесувања што во определени средини, поради вредносните сфаќања, не се сметаат за неморални, па со оглед на тоа не се правно санкционирани. Тука спаѓаат подарувањето предмети со мал износ или вредност во знак на благодарност по успешно завршена услуга во болница, на шалтер и сл. (Илиеска, Бабаноски, Јаневска – Делева, 2020:12)

4. Анализа на осудени полнолетни лица според видот на кривичните дела и изречени главни казни – затвор казна и парична казна од 2017 – 2021

Според статистичките податоци за корупција во Република Северна Македонија од 2017 до 2021 година има осудено вкупно 351 осуденик од кои⁷:

1. 2017 година – Има осудено 5 лица со затворска казна од 6 месеци до 1 година и 84 казнети со парична казна;
2. 2018 година – Има осудено 7 лица со затворска казна од 6 месеци до 1 година и 37 казнети со парична казна;
3. 2019 година – Има осудено 5 лица со затворска казна од 6 месеци до една година и 52 казнети со парична казна;
4. 2020 година – Има осудено 4 лица со затворска казна од 6 месеци до една година и 57 со парична казна;
5. 2021 година – Има осудено 4 лица со затворска казна од 6 месеци до една година и 96 со парична казна.

Табела 1: Анализа на осудени полнолетни лица според видот на кривичните дела и изречени главни казни – затвор казна и парична казна од 2017 – 2021

Table 1 Analysis of convicted adults according to the type of crimes and imposed main sentences - prison sentence and fine from 2017 - 2021

⁷ Извор: Државен завод за статистика
https://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/mk/MakStat/MakStat_Sudstvo_ObvinetiOsudeniStoriteli/300_SK2_Mk_T14_ml.px/?rxid=46ee0f64-2992-4b45-a2d9-cb4e5f7ec5ef

	2017		2018		2019		2020		2021	
	Затвор од 6 месеци до 1 година	Вкупно парична казна	Затвор од 6 месеци до 1 година	Вкупно парична Казна	Затвор од 6 месеци до 1 година	Вкупно парична казна	Затвор од 6 месеци до 1 година	Вкупно парична казна	Затвор од 6 месеци до 1 година	Вкупно парична казна
Фалсификување Пари	1	4	-	1	1	-	1	5	-	2
Перење пари и други приноси од казниво дело	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Даночно Затајување	2	2	-	1	-	4	-	1	-	4
Останати кривични дела против јавните финансии, платниот промет и стопанството	-	73	-	27	-	48	-	46	-	86
Несовесно работење во службата	-	1	-	-	-	-	3	1	-	2
Злоупотреба на службената положба и овластување	-	4	5	8	4	-	-	4	4	1
Примање Поткуп	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Давање Поткуп	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Проневера во Службата	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-

5. Меѓународното уредување на борбата против корупцијата

Најзначаен меѓународно-правен документ поврзан со корупцијата е Конвенција на ООН, против корупцијата усвоена во 2003 година, а е во сила од 2005 година. Конвенцијата на ООН против корупцијата, е единствениот универзален меѓународен договор кој е задолжителен за државите потписнички. Заклучно со 6 февруари 2020 година, вкупно 187 држави ја прифаќаат оваа конвенција. Во Република Северна

Македонија во 2007 година се врши ратификација, односно се донесува Законот за ратификација на Конвенцијата на ООН против корупцијата⁸. Конвенцијата на ООН против корупцијата е издвоена како најзначајна бидејќи таа е единствениот универзален документ кој се занимава со прашањата поврзани со спречувањето на корупцијата, инкриминациите во домашниот правен систем, соработката помеѓу државите (на ниво на правна помош, но и техничката соработка и поддршка), институционалната рамка за борба против корупцијата и слично (Давитковски, Лажетик, Павловска-Данева, Илиќ-Димоски, Битраков, 2020:70)

Советот на Европа постои за да ја поддржува и унапредува плуралистичката демократија, човековите права и владеењето на правото, и е предводник во борбата против корупцијата. Следењето на усогласеноста на поставените стандарди за борба против корупцијата од страна на СЕ ѝ е доверено на Групата држави против корупцијата, ГРЕКО. Целта на ГРЕКО е преку средства на заедничко оценување и еднаков притисок на ефикасен начин да го надгледува придржувањето до водечките начела и примена на меѓународните инструменти усвоени од СЕ во борба против корупцијата. Тоа се реализира преку посети и изготвување извештаи кои можат да содржат препораки за подобрување на законодавството и практиката за сузбивање на корупцијата. ГРЕКО работи во циклуси, евалуациски кругови, од кои секој покрива специфични теми. Анализата на состојбите во секоја земја се спроведува врз основа на пишани одговори на прашалник и информации собрани за време на состаноци со јавни службеници и претставници на граѓанското општество во текот на посетата на земјата. По посетите спроведени во самата земја, експертскиот тим подготвува извештај кој ѝ го доставува на проучуваната земја за коментари пред конечно да му се поднесе на ГРЕКО за испитување и усвојување. Заклучоците од евалуациските извештаи можат да наведат дека законодавството и практиката се или не се усогласени со одредбите кои се проучуваат. На 7.10.2000 година нашата држава стана членка на ГРЕКО.

6. Национална уреденост на превенцијата и репресијата на корупцијата во Македонија

6.1. Заштита на укажувачите

Укажувач е лице кое со добра намера врши законито, заштитно пријавување. Категории на лица кои согласно со овој закон можат да се јават во својство на укажувачи се: лице кое има засновано работен однос на неопределено или определено време во институцијата, односно правното лице за каде пријавува, кандидат за вработување, кандидат за волонтер или практикант во институцијата односно правното лице за каде пријавува, лице кое е или било волонтер или практикант во институцијата, односно правното лице за каде пријавува, лице кое по кој било основ е или било ангажирано за извршување на работа од институцијата, односно правното лице за каде пријавува, лице кои по кој било основ е или било во деловен однос или друг однос на соработка со институцијата, односно правното лице за каде пријавува, лице кое користи или користело услуги во институцијата, односно правното лице во јавниот и приватниот сектор за каде пријавува. Под заштитено пријавување се подразбира пријавување односно откривање со кое согласно со Законот за заштита на укажувачи⁹ се пренесува разумно сомневање или сознание дека е извршено, се извршува или е веројатно дека ќе се изврши казниво, неетичко или друго незаконско или недозволиво постапување со кое се повредува или загрозува јавниот интерес.¹⁰

⁸ Законот за ратификација на Конвенцијата на ООН против корупцијата, „Сл. весник на Република Македонија“ бр.37/07.

⁹ Закон за заштита на укажувачите (Службен весник на Република Македонија бр. 196/2015, 35/18) со измени и дополнување во 2020 година.

¹⁰ Член 3 и Член 4 од Законот за заштита на укажувачите, „Сл.весник на Р Македонија“ бр. 196/2015, 35/18

Укажувачот има право и на судска заштита ако смета дека нему или на нему блиско лице му е загрозено некое право поради пријавувањето, а товарот на докажување паѓа на институцијата или на правното лице.¹¹ Меѓу една од целите за носење на Законот е и пријавување на корупцијата, со цел нејзино полесно откривање.

6.2 Закон за спречување на корупцијата и судир на интереси

Со овој закон се уредуваат мерките и активностите за спречување на корупцијата во вршењето на власта, јавните овластувања, службената должност и политиката, мерките и активностите за спречување на судирот на интереси, мерките и активностите за спречување на корупцијата при вршењето работи од јавен интерес на правните лица сврзани со остварувањето на јавните овластувања.¹² Основни цели на овој закон се воспоставувањето на превентивните мерки преку воспоставени мерки на контрола и постапките за спречување и откривање на корупцијата. Во главата: Спречување судир на интереси од Законот за спречување на корупцијата и судирот на интереси се посветува внимание како да се постапи во случај на судир на интереси. Постојат и правила кои го утврдуваат однесувањето на службените лица, што смеат или не смеат при вршењето на нивната функција или за да се спречи злоупотребата. Во случај на сомневање за постоење судир на интереси, службеното лице е должно да ги преземе сите неопходни мерки за да го спречи влијанието на неговиот приватен интерес или приватниот интерес на друго лице врз извршувањето на неговите овластувања и должности и за тоа да го извести својот претпоставен.¹³ За применување на овој закон се основа државна комисија за спречување на корупцијата. Комисијата се состои од 7 члена кои ги избира собранието на РМ од редот на истакнати стручњаци од областа на правото и економијата кои уживаат углед за вршење на таа функција. Во случај кога постои сомневање за постоење на судир на интереси, Државната комисија поведува постапка за утврдување постоење судир на интереси¹⁴.

6.3 Закон за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело и финансирање на тероризам

Основна претпоставка за функционирање на економскиот систем во услови на пазарна економија е обезбедувањето на сигурноста на платниот и правниот промет. Ваквата сигурност сериозно се нарушува доколку во платниот промет започнат да функционираат „валкани пари“, односно во платниот промет е вклучен имот прибиван на криминален начин. Кога криминалитетот ќе стане стопанска дејност или дејност со која се занимаваат поголем број граѓани, разбирливо е дека се занемарува производството, трговијата и другите стопански дејности. Поради тоа од особено значење е постоењето и почитувањето на обврските од страна на сите граѓани и правни лица за заштита на здравите пари и чистиот имот спечален со труд, значење, вложување на капитал и способност. Овој закон ги уредува мерките, дејствијата и постапките кои субјектите и надлежните органи и тела ги преземаат заради откривање и спречување на перење пари, поврзани казниви дела и финансирање на тероризам.¹⁵ Перењето пари, најчесто дефинирано како сеопфатен и комплексен процес на прикривање на нелегално стекнатиот имот и финансирањето на тероризмот, како движењето на парите кон фондови наменети за поддршка на активности на терор или

¹¹ Член 10 од Законот за заштита на укажувачите, „Сл.весник на Р Македонија“ бр. 196/2015, 35/18 со измени и доплнување на законот во 2020 год.

¹² Член 1 од Законот за спречување на корупцијата и судирот на интереси „Службен весник“ бр.12/19

¹³ Член 72 од Законот за спречување на корупцијата и судирот на интереси „Службен весник“ бр.12/19

¹⁴ Член 76 од Законот за спречување на корупцијата и судирот на интереси „Службен весник“ бр.12/19

¹⁵ Член 1 од Законот за спречување на перење пари и финансирање на тероризам Службен весник на РСМ, бр. 151 од 4.7.2022 година

друг вид на загрозување на животот и сигурноста, се препознатливи како глобална опасност која има свои негативни последици, како на економијата, така и на демократијата. Мерки и дејствија¹⁶ за откривање и спречување на перење пари и финансирање на тероризам кои ги преземаат субјектите се однесуваат на: изготвување на проценка на ризикот од перење пари и финансирање на тероризам и нејзино редовно ажурирање; воведување и примена на програми за ефикасно намалување и управување со идентификуваниот ризик од перење пари и финансирање на тероризам; анализа на клиентите – известување и доставување на податоци, информации и документација до Управата согласно со одредбите од овој закон и подзаконските акти донесени врз негова основа; чување, заштита и водење евиденција на податоци; именување на овластено лице и негов заменик и/или формирање на оддел за спречување на перење пари и финансирање на тероризам; спроведување на внатрешна контрола и други мерки кои произлегуваат од овој закон. Нашата држава ги препознала овие проблеми и го поставила и континуирано го надградува системот за превенција, контрола и сузбивање на перење пари и финансирање на тероризам.

7. Државна комисија за спречување на корупција (ДКСК)

ДКСК е формирана со Законот за спречување на корупцијата од 2002 година. Државната комисија за спречување на корупцијата (ДКСК) е основана како независно тело чија цел е примена на мерките и активностите за спречување на корупцијата¹⁷. Една од нејзините надлежности е да постапува по претставки на граѓаните кои пријавуваат корупција кај неа. Државната комисија за спречување на корупција е самостојна и независна во вршењето на работите определени со закон и има својство на правно лице. Формирањето на ДКСК е знак дека во државата има политичка волја за борба против корупцијата во нашата држава.

Државната комисија (за спречување на корупција) ги има следниве надлежности¹⁸:

1. донесува национална стратегија за спречување на корупцијата и судирот на интереси, со акционен план за нејзино спроведување;
2. спроведува антикорупциска проверка на закони, подзаконски акти и други општи акти, согласно со методологијата која ја донесува;
3. постапува по пријави од физички и правни лица за сомнежи за корупција и судир на интереси;
4. покренува иницијатива пред надлежните органи за поведување постапка за утврдување одговорност на службени лица;
5. покренува иницијатива за поведување постапка за кривично гонење во предметите по кои постапува;
6. ја следи законитоста на финансирањето на политичките партии;
7. ја следи законитоста на финансирањето на изборните кампањи;
8. покренува иницијатива пред надлежните органи врз основа на извештаи на Државниот завод за ревизија;
9. постапува во случаи на судир на интереси;
10. ја евидентира и ја следи имотната состојба и интересите во постапката согласно со овој закон;
11. пропишува образец на изјавите за имотната состојба и интересите;

¹⁶ член 9 од Законот за спречување на перење пари и финансирање на тероризам Службен весник на РСМ, бр. 151 од 4.7.2022 година

¹⁷ Член 9 од Законот за спречување на корупцијата и судирот на интереси „Службен весник“ бр.12/19

¹⁸ Член 17 од Законот за спречување на корупцијата и судирот на интереси „Службен весник на Република Македонија“ бр.12/19

12. разменува информации со надлежните тела на другите држави и меѓународните организации, врз основа на обврските преземени со меѓународните договори ратификувани согласно со Уставот на РСМ;
13. донесува годишна програма за работа на Државната комисија;
14. врши и други работи утврдени со закон.

8. Корупција во судството

Ваквата корупцијата може да се појави во вид на поткупување или изнудување. Многу е важно судството да не биде корумпирано. Затоа е неопходен избор на искусни, професионални и чесни судии, судски службеници, обвинители, адвокати, нотари, извршители и медијатори, кои доследно ќе се придржуваат кон кодексот на етика во нивната служба.

8.1 Судството во Република Северна Македонија во 2022

Корупцијата во судството е болна тема за земјите на Балканот. И во Република Северна Македонија корупцијата царува во секој сектор од животот. Судството како трета власт треба да е независно и не смее да е под влијание на извршната власт. Ефикасноста и правилното функционирање на правната држава зависи од степенот на корумпираност на судиите. Во принцип секоја држава се соочува со овој проблем, но за разлика од развиените земји кои имаат стратегија за борба против корумпираноста на општеството, Македонија не успева да изнајде вистинско решение за сузбивање на корупцијата. Загрижува фактот дека кај нас наместо да се намалува корупцијата во судската власт, таа од ден во ден расте. Вистинската стратегија на Македонија би и донела многу поразвиено општество кое ќе биде излечено од корупцијата која денес претставува рак-рана на судството и не покажува знаци на повлекување, напротив продолжува да се шири и да зафаќа повеќе судии и службеници кои треба да му служат на народот, а не на своите лични интереси. Извештаите на сите релевантни институции укажуваат на фактот дека Македонија има премногу корумпирано судство и истото мора да се прочисти од корумпираните судии и службеници. Во последниот извештај на американскиот Стејт департмент за човекови права за 2022¹⁹ година, укажува и на случаите на отсуство на судска независност и намалената доверба на јавноста во правосудството. Уставот предвидува автономни и независни судови, но властите не секогаш ја почитувале судската независност и непристрасност. Случаите на несоодветно однесување на судството, несоодветниот политички и деловен притисок врз судиите, долготрајната правда, како и несоодветното финансирање и екипирање на судството, продолжиле да ја попречуваат ефикасноста на судовите и да влијаат на довербата на јавноста во владеењето на правото, се наведува во извештајот. Во него се посочува дека според Судскиот совет, екстремно ниската доверба на јавноста во судството се должи на значителна судска корупција; судиите намерно ги одложуваат судењата или апелационото разгледување за да овозможат застареност, особено во случаи од висок профил во кои се вклучени богати и влијателни бизнисмени или политичари; има судии за кои се смета дека соработуваат со бранителите за поткуп или тргување со влијание; и конфликт на интереси во комбинација со непотизам. Се заклучува дека судовите работеле со значително доцнење, особено во случаите на корупција од висок профил и повеќе обвинети. Судството и Јавното обвинителство останаа недоволно финансирани и недоволно екипирани, и покрај благото зголемување на нивото на финансирање.²⁰

¹⁹ Кршење на човековите права и висока корупција во РСМ достапно на следниот линк <https://www.dw.com/mk/stejt-departmentot-so-zabeleski-za-krsene-na-covekovite-prava-i-visokata-korupcija-vo-severna-makedonija/a-65057689>-Кршење на човековите права и висока корупција во РСМ

²⁰ Ниска доверба на граѓаните во судството достапно на следниот линк <https://meta.mk/tmurna-2022-godina-gragjanite-nemaat-doverba-vo-sudstvoto-borbata-protiv-korupcijata->

9. Јавната свест во борба против корупцијата

Улогата на медиумите во борбата против корупцијата е значајна бидејќи тие имаат директно влијание врз формирањето на колективната свест во општеството кое е наречено јавно мислење. Медиумите изнесуваат податоци кои треба да послужат како основа за ангажирање на сите надлежни државни институции во проверка на изнесените податоци, и до колку се утврди постоење елементи на корупција, да иницираат законска постапка. Медиумите играат голема улога во обликувањето на јавното мислење. Разбирањето за тоа како корупцијата се доживува од населението е важен чекор за оценување на веројатноста од појава на коруптивни практики: колку е поголема перцепцијата на корупцијата, толку е поголема веројатноста дека одредени практики ќе опстојат и дополнително ќе се развијат. Ако се очекува дека е потребно да се плати мито за да се заврши некоја работа, тогаш поверојатно е дека тоа ќе биде побарано или понудено.

10. Механизми за борба против корупцијата на располагање на граѓанските организации

НВО имаат повеќе механизми кои можат успешно да ги искористат за борба против корупцијата.

10.1 Корупција при вршење на избирачкото право

Правото на гласање спаѓа меѓу основните уставно гарантирани човекови права, посебно апострофирано и во меѓународните документи. Според Законот за спречување на корупцијата²¹, давањето или ветувањето подарок или друга корист за себе или за друг, на избирач при избори или гласање на референдум, за да гласа, да не гласа или да гласа за определен кандидат или определена одлука – се смета за поткуп при избори и гласање. Во ситуација кога гласачите се принудени да го продадат својот глас, се повредува слободата на изразување и слободата за слободно гласање и фер избори. Кога се врши влијание врз избирачите со нивно поткупување, директно се крши принципот: еден гласач - еден глас.

10.2 Правото на еднаква правда и фер судење

Ова право е загарантирано со бројни меѓународни документи и со националното законодавство. НВО кои во своите програмски активности ја имаат промоцијата и заштитата на фер и правичното судење, треба да се фокусираат врз идентификација на можните врски помеѓу учесниците во судските постапки (конфликт на интереси и непотизам) и можниот политички притисок врз судиите, но и на другите учесници во судската постапка (обвинител, адвокати, сведоци) за донесување одредена судска одлука.

10.3 Корупција во јавните набавки

Јавните набавки се сметаат за една од најранливите области на корупција поради огромниот обем на јавни пари за ова намена. Корупцијата во јавните набавки ја нарушува ефикасната алокација на јавните средства. ОЕЦД усвои Принципи за зголемување на интегритетот во јавните набавки – техники за мерење на прогресот на мерките, кои вклучуваат контрола на јавните набавки и анализи. Мониторингот или анализата на јавните набавки од НВО треба да го опфати целиот процес и примената на пропишаните принципи и правила кои ќе им овозможат еднаков третман на понудувачите, но и откривање конфликт на интереси за конкретната набавка или вградување на манипулативни критериуми со цел договорот да биде склучен со одредена фирма. Усвојување на буџетот – Зголемената транспарентност на постапката за донесување на буџетот ги намалува можностите за злоупотреба на буџетските пари и нивната реализација. Учеството на НВО во постапката за донесување на буџетот, имањето увид за намените и приоритетите за финансирање со парите на граѓаните, но

neuspeshna/?fbclid=IwAR2wLb5FSHfJ1gvD7J8udcLfCS966BqvSGU2DJYFtfLO5CAslcl0oLptSY-ниска

²¹ Закон за спречување на корупцијата, „Сл.весник на Р Македонија“ бр. 28/02, 46/04, 126/06)

и сугерирањето за тоа како да се трошат овие средства, ќе ја зголеми транспарентноста и одговорноста на носителите на функции. НВО треба да бидат запознаени, преку нивните програмски активности, на пример, со тоа колку средства се наменети за капитални објекти кои се од општ интерес на граѓаните, а колку за задоволување на личните потреби на функционерите (купување скапи автомобили или мебел), со што нерационално се користат буџетски средства, се намалува делот кој може да се користи за општи цели (санација или изградба на училишта, здравствени објекти) или за обезбедување услуги од витален интерес за граѓаните (образование, здравствени, културни и социјални услуги). Посебно треба да се обрне внимание на постоењето конфликт на интереси и непотизам при донесувањето на некоја одлука која ги засега граѓаните.

10.4 Женски права и нивната погоденост од корупција

НВО кои се занимаваат со заштита и унапредување на правата на жените и се залагаат за родова еднаквост треба да бидат свесни дека корупцијата во голема мерка ги погодува жените. Така, при дислокација или редуцирање на буџетските средства и средствата кои им се на располагање за јавните услуги, жените се диспропорционално погодени, бидејќи тие зависат од квалитетот на јавните служби повеќе од мажите. Поради структуралната дискриминација, тие имаат потреба од специјална медицинска нега и внимание за време на бременоста, при породување или нега на децата или добивање социјална заштита или помош. Поради ова, тие повеќе зависат од јавните услуги, што креира широки можности за корупција. Трговијата со луѓе, во која најмногу страдаат жените, многу често инволвира корупција на граничните службеници, полицијата и судството.

Заклучок

Од сето она што претходно се кажа, како и од изнесените аргументи можеме да заклучиме дека корупцијата е комплексен проблем и навлегува во секој дел од општеството. И покрај секојдневната борба против неа, таа не може да се искорени и уште долго време ќе биде меѓу нас. Таа е присутна во политиката, економијата, здравството, полицијата, образованието, судството. Корупцијата во политиката е особено видлива при одржување на избори. Секој вистински демократски политички систем мора да најде начин како да се спроведуваат политичките кампањи без поткуп и без корупција. На јавни функции во државата треба да се постават чесни луѓе, да се намали моќта на властите, но и да се воспостават поголеми контроли врз власта од страна на Собранието, опозицијата, Државната комисија за спречување корупција, судството, невладините организации и други надлежни институции.

Кај нас особено е застапена корупцијата во судството и во политиката. Никој веќе не верува во моќта на судот. Само одговорна власт може да гарантира владеење на правото како превенција за корупција. Ефикасноста и правилното функционирање на правната држава зависи од степенот на корумпираност на судиите. Медиумите играат голема улога во обликувањето на јавното мислење, па поради тоа треба да бидат ослободени од политичкото влијание. Разбирањето за тоа како корупцијата се доживува од населението е важен чекор за оценување на веројатноста од појава на коруптивни практики.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

Домашна литература

Арнаудовски, Љ. (2007). Криминологија. 2-ри Август, Штип

- Витларов, Т. (2006) Репресија и превенција на корупција, 2-ри Август С, Шти
Ѓуркова, О. Казнена постапка за коруптивни кривични дела во римското право,
Монографија, Алфа 94, Скопје
- Давитковски, Б., Лажетиќ, Г., Павловска-Данева, А., Илиќ-Димоски, Д., Битраков, К.
(2020). Антикорупциско право, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
Правен факултет „Јустинијан Први
- Здравков, Р. (2015). Јавната свест во борбата во корупцијата, магистерски труд,
Универзитет „Гоце Делчев“, Правен факултет,
- Илиеска-Пецова, Л., Бабаноски, К. Делева-Јаневска, А. (2020). Прирачник за работа на
час наменет за ученици во средно образование за изучување на темата „Борба
против корупција“, Институт за демократија „Социетас Цивилис“ – Скопје
- Камбовски, В. (2011). Казнено право – општ дел, Правен факултет. Скопје
- Камбовски, В. (2005). Организиран криминал. 2-ри Август. Штип
- Камбовски, В. (1998). Спречување на корупција, Криминално – политички основи и
законодавен модел, Македонска ревија за казнено право и криминологија
- Кацаров, А. (2018). Казнено правни и криминолошки аспекти на феноменот корупција,
Дипломски труд, Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
- Корупција и човекови права (2010). Институт за отворено општество, Белград
- Кошевалиска, О., Максимова, Е., (2018). Организиран криминал и корупција (скрипта),
„Универзитет Гоце Делчев“ – Штип
- Славевски, Т. (2006). Организиран криминал и корупција, македонска ревија за казнено
право и криминологија, бр. 1-2. Скопје
- Славевски, Т. (2006). Организиран криминал и корупција, Македонска ревија за казнено
право и криминологија, бр. 1-2, Скопје.
- Тупанчески, Н., Михајлова В. (2011). Водич за невладини организации за борба против
корупцијата, Скопје

Странска литература

- Mrvic-Petrović, N. (2001) „Korupcija i strategija njenog suzbijanja“, Temida, broj 4, 21-25
- Tanzi, V., Davoodi, H. (1998) „Corruption, public investment, and growth“, in: The welfare
state, public investment, and growth, Shibata, H., Ithori, T. (ur.) Berlin: Springer, 41-
60. 20. Tanzi, V. (1998) Corruption Around the World: Causes, Consequences, Scope,
and Cures, IMF Staff 45: 559-594.
- Jovanović, M. (2007), Komentar starog rimskog ius civile. Knjiga druga: Zakon XII tablica (I-
VI), Niš: Centar za publikacije Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu.

Домашна легислатива

- Закон за судовите, „Службен Весник на Република Македонија“, бр.58/2006, бр. 62/2006
и 150/2010
- Закон за ратификација на Конвекцијата на Обединетите нации против корупцијата,
Службен весник на Република Македонија бр.37/07
- Закон за спречување на корупцијата, „Службен Весник на Република Македонија“, бр.
28/02
- Закон за спречување на перење пари и финансирање на тероризам, „Службен Весник
на Република Македонија“, бр.130/2014, 192/2015, 27/2016, 83/2018
- Закон за заштита на укажувачите, „Службен Весник на Република Македонија“, бр.
28/15

Интернет страници

<https://dsk.mk/mk/>

<https://dzt.mk/mk/>

<https://meta.mk/tmurna-2022-godina-gragjanite-nemaat-doverba-vo-sudstvoto-borbata-protiv-korupcijata-neuspeshna/>

<https://mvr.gov.mk/default>

<https://www.nbrm.mk/content/Закон-за-спречување-на-корупцијата-и-судирот-на-интереси>

<https://www.slvesnik.com.mk/>

<https://ufr.gov.mk/wp-content/Закон за спречување перење пари и финансирање на тероризам>

<http://www.ujp.gov.mk/>

https://seldi.net/fileadmin/public/PDF/Publications/CAR_Macedonia/CAR_MacedoniaMacedonian.pdf